

PALYGINAMIEJI TEKSTYNAI – ŠALTINIS TARPTAUTINIŲ ŽODŽIŲ VARTOSENAI TIRTI

Rūta Marcinkevičienė

Vytauto Didžiojo universitetas, Kompiuterinės lingvistikos centras Donelaičio 50, LT–3000, Kaunas
Tel.: 8 27 323633, el. paštas: ruta@hmf.vdu.lt

1. ĮVADAS

Nuo seno visose pasaulio kalbose esama nemenko kiekio internacionalizmų arba tarptautinių žodžių – kelioms kalboms būdingų skolinių. Įsibėgėjus globalizacijai jų tolydžio vis daugėja. Tarptautiniai žodžiai, žinia, patekę į kalbą yra vienaip ar kitaip adaptuojami, pritaikomi prie fonetinės ir morfologinės tos kalbos sistemos. Atėję su skolinčia reikšme ar reikšmėmis internacionalizmai turi pritaipyti ir prie konkrečios kalbos leksinės sistemos, prie leksinės sintagmatikos ir paradigmaticos, kitaip sakant įsiterpti į kurią nors tos kalbos žodžių leksinę semantinę grupę ir įgyti įvairialypių sintagminių ryšių. Kiek pabuvę skirtingose kalbose internacionalizmai įgyja vis daugiau autonomijos, jų vartoseną, o vėliau ir reikšmę ar reikšmių sistema ima skirtis. Tuomet vartojant panašios formos internacionalizmus svetima kalba kyla nesupratimo ar nesusipratimo pavojus, nes vienos kalbos vartosenos modelius ir reikšmes bandoma perkelti į kitą kalbą.

Iki kompiuterinių tekstynų atsiradimo nebuvo galimybių plačiu mastu palyginti internacionalizmų vartosenos ir nustatyti jų panašumų ir skirtumų. Dabar ši galimybė atsirado, nes yra sukurta nemaža panašaus pobūdžio tekstynų įvairiomis kalbomis, kurių duomenis galima lyginti, net jei šie tekstynai ir nebuvo specialiai kurti kaip

palyginamieji (*comparable corpora*). Be to, atskirų internacionalizmų vartoseną galima tirti ir paraleliuose arba vertimo tekstynuose, bet tik su tam tikromis išlygomis ir pageidautina originalo kalbos tekste, nes verstiniame tekste gali atsirasti nebūdingų tiriamojo leksinio vieneto vartosenos atvejų, atsiradusių dėl originalo kalbos įtakos vertimui.

Tad šio tyrimo objektas ir yra vienas tarptautinis žodis lietuvių ir anglų kalbose: *apatija* ir *apathy*, kurio formos ir turinio panašumas ar net tapatumas tarsi ir nekelia abejonių, mat dvikalbiuose anglų – lietuvių ir lietuvių – anglų kalbų žodynuose vienas yra verčiamas kitu, o aiškinamuosiuose pateikiamos labai panašios definicijos, pgl.: *apathy is a state of mind in which you are not interested in or enthusiastic about anything; absence of sympathy or interest, indifference (towards); apatija – visiškas abejingumas, intereso stoka; abejingumas, nejautrumas, interesų stoka*. Tačiau peržvelgus *apathy* ir *apatijos* vartosenos pavyzdžius anglų ir lietuvių kalbų tekstynuose buvo pastebėta, kad šios leksemos vartoseną skiriasi. Kyla klausimas: kaip, kiek ir koku mastu skiriasi jų vartoseną, kiek tos skirtybės lemia semantinę žodžio struktūrą ar net pačią šia leksemą žymimos sąvokos apimtį. Kitaip

sakant, kaip mūsų suvokiama apatija skiriasi nuo anglų kalba kalbančių žmonių apatijos sampratos, net jei semantinė šių dviejų žodžių struktūra yra tapati, abu žodžiai yra vienareikšmiai. Šio straipsnio tikslas yra dvejetainis: detaliai iširti pasirinktos leksemos vartoseną anglų ir lietuvių kalbose ir parodyti darbo su palyginamaisiais tekstynais galimybes ir privalumus.

Palyginamųjų tekstynų, sudarytų iš originaliųjų kelių kalbų tekstų, į tekstyną sudėtų pagal tuos pačius ar panašius atrankos kriterijus ir tekstyno komponavimo principus, duomenys tiriami įvairiais sumetimais, bet dažniausiai – kelioms kalboms lyginti, leksemų vartosenai tirti, daugiažodžiams vertimo vienetams bei galimiems jų ekvivalentams rinkti, kultūros dalykams, atsispindintiems kalboje, tyrinėti ir dar daugeliu kitų tikslų. Paralelūs tekstynai, susidedantys iš originalo ir vertimo tekstų, naudojami dar kitokiais sumetimais: mokyti užsienio kalbos, gauti vertimo ekvivalentus, lyginti kalbas, versti didesnes nei žodynuose pateikiamos teksto atkarpas (plačiau apie tai žr. Multilingual Corpora in Teaching and Research, 2000).

Darbo duomenų šaltinis – du palyginamieji tekstynai. *Apathy* vartosenos analizė atlikta remiantis konkordansais iš anglų kalbos tekstyno *Bank of English* ir Vytauto Didžiojo universiteto *Lietuvių kalbos tekstyno*, gautais 2001 m. gegužės mėnesį. Tuo laiku pirmojo tekstyno apimtis buvo 418,4 mln. žodžių, o antrojo – 60 mln. žodžių. Nors tekstynų apimtys ir skiriasi, tačiau jų struktūra yra panaši: abu jie yra bendrojo pobūdžio, panašios tekstų sudėties, išskyrus tik anglų kalbos tekste esantį sakininį kalbos komponentą, susidedantį iš spaudos konferencijų bei susirinkimų, radio laidų įrašų bei spontaniškos kalbos. Lietuvių kalbos daiktavardis *apatija* aprašytas anksčiau (žr. Marcinkevičienė, 2000), anglų kalbos daiktavardžio vartosenos aprašas ir pa-

lyginimas su lietuvių kalba pateikiamas šiame darbe. Analizė remiasi 268 eilučių lietuvių ir 1438 eilučių anglų kalbos konkordansais, kurie sudaro 4,5% ir 3,4% nuo kiekvieno tekstyno. Atsisakius pasikartojančių ir defektyvių eilučių konkordansai sutrumpėjo iki 252 ir 1278 eilučių atitinkamai.

Darbo metodika pagrįsta konkordansų analize ir klasifikavimu. Lyginant kalbas būtina pasirinkti vieną bendrą lyginimo pagrindą, šiuo atveju – konkordansų klasifikavimo būdą. Lietuvių kalbos konkordansas pirmajame darbo etape buvo suklasifikuotas pagal formalų požymį – linksnių formas, o po to pagal semantinius žodžių junginių tipus – subjektinius, objektinius, predikatyvų, atributinius ir aplinkybinius. Anglų kalboje *apathy* turi tik vieną formą, todėl iš konkordanso gauti žodžių junginiai iškart buvo skirstomi į semantinius žodžių junginių tipus, laikomus abiem kalbom bendru klasifikavimo pagrindu (semantinių žodžių junginių skirstymas ir jų samprata kaip mažiausiai nuo konkrečios kalbos struktūros priklausomas žodžių junginių klasifikavimo būdas perimta iš Labučio, 1998,76–95)

Atskirų lietuvių kalbos linksnių formų ir semantinių žodžių junginių tipų sąsajos yra gana aiškios: *apatijos* vardininkas apima subjektinius (*apėmė apatija*) ir predikatyvų junginius (*politinė apatija – praeities paveldas, kam naudinga apatija*), kilmininkas – atributinius su daiktavardžiu (*apatijos ledai*) ir dalyviu (*apimtas apatijos*) ir objektinius su kilmininko reikalaujančiais prielinksniais (*atbusti iš apatijos*), vietininkas – aplinkybinius (*skęsti apatijoje*) galininkas, įnagininkas ir naudininkas – išimtinai objektinius junginius (*pulti į apatiją, pašalinti apatiją, nepasiduoti apatijai, kovoti su apatija*). Atskirai aptariami įvairių linksnių formas galintys įgyti atributiniai junginiai, kur *apatija* eina pagrindiniu dėmeniu (*visuotinė apatija*) ir nebe subordinaci-

niu, bet koordinaciniu ryšiu susijusi nesavaran-kiškoji žodžių sąjunga arba kitaip sakant, vardi-jimas (*nedarbas, nusivylimas ir apatija*). Kiek-vieno žodžių junginio nariai, išskyrus nesavaran-kiškąją žodžių sąjungą, yra klasifikuojami į grupes pagal jų atliekamas leksines funkcijas (žr. Mel'cuk et al., 1984, 1995). Dar lietuvių kalbos konkordansas buvo klasifikuotas pagal konteks-to tipą į bendrojo pobūdžio, visuomeninį politinį ir specialųjį medicininį kontekstus. Anglų kal-

bos konkordansas taip pat klasifikuojamas ke-liais aspektais: teminiu stilistiniu ir semantiniu. Pirmuoju atveju visa konkordanso eilutė priski-riama vienam iš keturių konteksto tipų: politi-niam, medicininiam, pramoginiam ir bendrojo pobūdžio. Antruoju atveju žodžių junginiai skirs-tomi į semantinius žodžių junginių tipus. Atskir-rai iš konkordansų tomis pačiomis programinė-mis priemonėmis sudaromi dažniniai ir prasmi-nių žodžių sąrašai.

2. ANALIZĖS REZULTATAI

2. 1. Žodžių sąrašai

Dažninis žodžių sąrašas atskleidžia kai kurias ti-riamojo žodžio konteksto ypatybes. *Apathy* kon-kordanso dažniniame sąrašė iš viso buvo 3459 žodžiai – tokia viso tiriamojo konkordanso ap-imitis. Iš jų 2206 žodžiai pavartoti tik vieną kar-tą, 535 – du kartus, 217 – tris kartus. Tarp daž-niausiųjų, t.y. pavartotų kur kas dažniau (dažnu-mo kreivė staigiau krinta žemyn ties 8 žodžio ri-ba) nei kiti išryškėja tik vienas prasminis žodis – pats tiriamasis *apathy*. Antras iš eilės prasminis žodis yra *political*, pavartotas 70 kartų. Dažni-niame lietuviškojo *apathy* atitiktens konkordan-se buvo 1447 nekaitomi žodžiai ar kaitomų žo-džių formos, iš jų 1130 buvo pavartoti tik vieną kartą, 176 – du kartus, 87 – tris kartus. Patys daž-niausi prasminiai žodžiai sąrašė: *gali 10, apimti 9, visuomenės – 9, apima – 8, Lietuvoje –* (pla-čiau žr. Marcinkevičienė, 2000, 25). Taigi iš daž-ninių sąrašų išryškėja kur kas didesnė lietuvių kal-bos daiktavardžio aplinkos leksinė ir morfologi-nė įvairovė, mat vienkarčiai žodžiai lietuvių kal-bos sąrašė sudaro net 78 %, o anglų kalbos – 64 % visų žodžių. Šį skirtumą gali lemti ir fleksinė lietuvių kalbos prigimtis, didesnis tų pačių lek-semų kaitybinių formų kiekis palyginti su anglų

kalba. Kiti *apathy* konteksto žodžiai, kurių daž-numas yra tarp 70 ir 10 kartų, dažniniame sąrašė išsidėsto taip (skaičius einantis prieš žodį žymi jo eilės numerį dažniniame sąrašė, o po jo – pa-vartojimų kiekį tiriamajame konkordanse):

21 POLITICAL 70, 30 PUBLIC 53, 33 VOTER 50, 37 PEOPLE 46, 51 GENERAL 31, 52 LACK 30, 53 VOTERS 30, 57 DEPRESSION 28, 58 ELEC-TIONS 28, 71 IGNORANCE 23, 79 CYNICISM 20, 84 SAID 18, 85 ELECTION, 17, 89 EURO-PEAN 16, 91 LOSS 16, ...

Palyginus abiejų kalbų dažninius sąrašus išryškėja ir kita skirtybė: anglų kalboje kur kas dau-giau žodžių iš politinių kontekstų, rodančių vi-suomeninę apatijos raišką (iš viso 22), lietuvių kalbos dažniniame sąrašė jų buvo rasta 15. Šiuos dažninio sąrašo duomenis patvirtina ir teminė konkordanso eilučių klasifikacija, pagal kurią pu-sė viso *apathy* konkordanso yra politinės, daž-niausiai rinkimų, pakraipos. 8% konkordanso yra iš medicininių tekstų, kur apatija traktuojama kaip ligos simptomas. 5% skirti tekstams apie sportą ir muziką, kur minima žiūrovų apatija. 37% yra bendro pobūdžio, kur apatija vartojama kalbant apie atskirų asmenų dvasinę būseną. Čia priklauso

ir dėl nepakankamos apimties neaiškios konkordanso eilutės.

Iš lietuvių kalbos tekstyno išryškėja kiek kitoks teminis *apatijos* kontekstų vaizdas. Politiniams kontekstams čia tenka 44%, medicininiam – 13%, bendrojo pobūdžio, kuriuose kalbama apie žmones, o ne vieną asmenį apėmusią apatiją, arba apie apatija apskritai – 19%, likę 24% apima tuos kontekstus, kuriuose *apatija* vartojama kalbant apie atskirų asmenų dvasinę būklę ar nuotaiką. Taigi lietuvių kalbos tekstyne nebuvo rasta kontekstų, kuriuose *apatija* būtų vartojama kalbant apie žiūrovus ar sporto aistruolius, daugiau atvejų, kai *apatija* laikoma ligos simptomu, t.y. specialiųjų, o ne bendrojo pobūdžio kontekstų, lietuviškame *apatijos* konkordanse yra perpus mažiau nei angliškame. Teminės kontekstų skirtybės rodo, kad anglų kalbos daiktavardis *apathy* yra kur kas bendresnio pobūdžio, įvardijantis universalesnius dalykus, tinkantis vartoti įvairesnėse situacijose nei mūsų *apatija*.

Žinoma, kontekstų pobūdis ir apimtis priklauso nuo tekstyno struktūros, nuo to, kiek kokio pobūdžio tekstų į jį sudedama. Tačiau abu tekstynai yra subalansuoti, sudaryti siekiant reprezentuoti anglų kalbos atveju – visos bendrinės kalbos, o lietuvių kalbos atveju – tik rašytinės jos atmainos ypatybės. Todėl galima manyti, kad visuomeninės apatijos vartosenos persvara anglų kalboje yra šio žodžio vartojimo tendencija, o ne šaltiniu imamo tekstyno savastis.

Prasminių žodžių sąrašas sudaromas vienam tekstui, jį lyginant su dideliu tekstynu ir taip nustatant žodžius, tiriamajame tekste vartojamus dažniau nei tikėtina, todėl svarbesnius už tiesiog dažnus žodžius iš dažninio žodžių sąrašo. Prasminiai žodžiai paprastai atspindi teksto temą, tipiškus prasminių žodžių junglumo partnerius ir dar daugelį kitų dalykų. Dirbant ne su atskiru tekstu, bet su konkordansu, jį taip pat galima trak-

tuoti kaip tam tikrą tekstą, lyginti su visu tekstynu ir nustatyti prasminius žodžius. Tačiau prasminių žodžių sąrašas, gautas iš tiriamosios leksemos konkordanso, atspindės ne tekste, o minimaliame kontekste dažniau nei tikėtina dideliame tekстыne pavartotus žodžius. Kitaip sakant, tokia sąrašė bus tie patys kaip ir dažniniame žodžių sąrašė žodžiai, tik jų bus kur kas mažiau ir jie išsirikiuos kita nei dažniniame sąrašė tvarka. Į sąrašo viršų iškils nors ir nebūtinai dažni, bet tiriamojo žodžio kontekstui svarbūs ir tipiški junglumo partneriai:

VOTER, POLITICAL, DEPRESSION, IGNORANCE, VOTERS, CYNICISM, ELECTIONS, LACK, INDIFFERENCE, PUBLIC, ALIENATION, IRRITABILITY, TURNOUT, BYSTANDER, BRITAIN'S, PUBLIC'S, GOVERNMENT'S, CHARACTERIZED, ...

Lietuvių kalbos prasminio sąrašo visi žodžiai kiek kita tvarka yra pateikti dažniniame sąrašė, tas pats pasakytina ir apie anglų kalbos prasminį sąrašą, kurio pirmąsias 66 vietas užima daugiausia tie patys kaip ir dažninio žodžių sąrašo žodžiai, išskyrus kelis, pakilusius iš žemesnių pozicijų aukštyne, plg.:

AMOTIVATIONAL, APATHEIA, APATHY'S, CHARACTERIZED, COPASETIC, COUNTRY'S, DISINTEREST, FATIGUE, FEELINGS, FEELINGS. HELPLESSNESS, HOPELESSNESS, HOSTILITY, INABILITY, INERTIA, INSTITUTIONALIZED, ...

Aukščiau pateiktų žodžių svarba *apathy* kontekste išryškėja dėl kelių priežasčių: dėl to, kad kituose kontekstuose tai yra retai vartojami žodžiai ar jų formos, todėl net ir nedidelis jų dažnumas tiriamajame konkordanse yra svarbus, pvz.: *co-pathetic, listlessness, amotivational, apatheia*. Kiti žodžiai ar atskiros jų formos patenka į prasminių žodžių sąrašo viršutines vietas dėl tiesioginių kolokacinių ryšių su tiriamuoju žodžiu, pvz.:

stirring, sunk, mental ar dėl jų vartojimo ir platesniame, bet tik *apathy* būdingame kontekste. Bet kuriuo atveju prasminis žodžių sąrašas geriau atskleidžia tiriamosios leksemos semantiką nei dažninis.

2. 2. Konkordanso analizė

Dažninių ir prasminių sąrašų peržvalga, nors ir parodo būdingiausias tiriamojo žodžio konteksto temas, nėra labai informatyvi, todėl būtina detalesnė konkordansų analizė ir jų lyginimas. Kaip jau minėta, ją paranku atlikti nuosekliai lyginant subjektiškai, predikatiškai, objektiškai ir atributiškai vartojamos tiriamosios leksemos kolokatus bei vardijimų partnerius.

2.2.1. Subjektinė *apathy* vartoseną yra gana įvairi. Šis daiktavardis vartojamas a) su dažniais ir jungliais veiksmažodžiais bei veiksmažodiniais žodžių junginiais, kurių abstrakčios reikšmės bei įvairūs kiti nei *apathy* junglumo partneriai neatskleidžia *apathy* reikšmės specifikos, pgl.: *alter, change, complicate, continue, disappear, exist, give way to, hurt, lead, lift, make something possible, overwhelm, paralyze, persist, render, replace, set in, spread, spring from, stem from, turn, work for*. Tai vadinamieji netipiškieji veiksmažodiniai junglumo partneriai, su kuriais gali būti vartojama daug įvairios semantikos daiktavardžių, žr. didesnės apimties kontekstus:

a) *~ would render the election invalid; ~ has given way to ambition; ~ and inertia set in; now ~ is welling; ~ spreading across the land; ~ have replaced national pride; his ~ had stirred her passion; ~ turned to anarchy.*

Iš visos įvairialypės subjektinės *apathy* vartosenos išryškėja tik viena leksinė semantinė b) 'viešpatavimo ir apėmimo' veiksmažodžių grupė, suteikianti šiam veiksmažodžiui perkeltinę personifikacinę reikšmę:

b) *~ prevails in a system; ~ took over; ~ rules in Hungary; ~ reigned everywhere; ~ must not win the elections; ~ appeared to overwhelm him; ~ extended even to self-expression; ~ will rule on April 11th.*

Panaši veiksmažodinių junginių grupė egzistuoja ir *apatijos* vardininko konkordanse, o jos dominantė *apinti* gali būti laikoma dažniausiu ir akivaizdžiausiu *apatijos* kolokatu (pgl.: *apatija apima, apninka, ateina, užgriūva, užvaldo, vyrą, viešpatuoja*). Tačiau kitaip nei anglų kalboje ši *apatijos* junglumo partnerių grupė lietuvių kalboje yra dominuojanti, o įvairūs plačios semantikos veiksmažodžiai, tokie kaip *jaustis, grėsti, pakeisti, skatinti, virsti* (pgl. su aukščiau pateiktais netipiškais anglų kalbos žodžio veiksmažodiniais junglumo partneriais), sudaro palyginti nedidelę *apatijos* subjektinės vartosenos dalį, Taigi galima teigti, jog *apathy* subjektinė vartoseną yra ne tik gausesnė, bet ir semantiškai įvairesnė nei *apatijos*.

2.2.2. Predikatyvų junginiuose *apathy* vartojama palyginti nedažnai. Tuomet ji eina arba a) veiksniu, kurio sudurtinį tarinį sudaro dalyviai, būdvardžiai, kiti daiktavardžiai, arba b) sudurtinio tarinio vardine dalimi. Šie kontekstai tiek anglų, tiek ir lietuvių kalboje yra labai įvairūs, apimantys definicijas, apibendrinamojo pobūdžio posakius ar šiaip konstatuojamuosius teiginius, nurodančius pačius įvairiausius *apatijos* požymius. Jie tiriamajam žodžiui nėra tipiški, todėl detaliau neapartiami, tik iliustruojami:

a) *~ is widespread; ~ can be a comprehensive reaction; ~ is always depressing, ~ is still rife.*

Šiuo atveju *apathy* vartoseną yra subjektinė, nors pats junginys yra predikatyvų arba, jei laikysimės formaliojo morfologinio žodžių junginių skirstymo – kopuliatyvinis. Esama ir kitų atveju, kai žodžių junginio tipas nesutampa su semantiniu *apathy* vaidmeniu, žr. žemiau objektinius junginius.

b) *depression is a feeling of sadness and ~; our opponent is ~; the greatest threat is ~.*

Lietuvių kalboje abiejų tipų predikatyvų junginiai dažni, tačiau tarp jų sunku rasti tipišku kolo-katų, dominuoja bet kuriam kontekstui būdingi daiktavardžiai, būdvardžiai, dalyviai: plg.: *apati-ja – natūrali reakcija į perdėtą jaudinimąsi; vie-nas pagrindinių šių rinkimų bruožų yra didėjanti pilietinė apatija.*

2.2.3. Objektiniai anglų kalbos daiktavardžio junginiai yra itin gausūs ir įvairūs. Iš jų išryškėja kelios tipiškos šio žodžio vartosenai leksinės semantinės grupės. Pirmiausia tai pati gausiausia, pasižyminti įvairiausia sinonimine raiška apatijos a) 'įveikimo' ar 'nugalėjimo' leksinė semantinė grupė:

a) *strive against ~; to get rid of the ~; love overcomes ~; to rail against ~; to dissolve the ~; to argue against ~; warned against ~; to drag the actors out of their ~; struggling against ~; to tackle ~; battling public ~; jolted me out of my ~; to get over that ~; opposed to the dozy, hazy ~; killing the ~; to dispel the ~; shake us out of our ~; to rise above ~; to stir humans from their ~; Fischer rails against ~, fighting the ~, to shed their ~, switched ~ off from involvement with life; could rouse Roderick from his ~; challenging the ~; to take action against ~; to stir his son from ~; threatening ~; defy ~; to blow America ~ apart; to combat ~; unite against this ~; to end that ~.*

Kur kas mažesnės apimties ir leksinės raiškos įvairovės yra b) 'puolimo' į apatiją ar 'pasidavi-mo' apatijai ir c) apatijos 'sukėlimo', jos 'sklei-dimo' leksinės semantinės grupės:

b) *surrender to ~; they succumb to ~; contribute to that ~; he could lose to ~; give way to ~;*

c) *to breed ~; create an ~; opinion polls incites ~; she emanated ~; provoke ~; increasing the current ~; to stir up ~; produced ~; causing ~; provoke ~; to escalate ~; spreading ~ among the masses.*

Visos trys *apathy* objektinės vartosenos koloka-tų leksinės semantinės grupės turi tapačios ar pa-našios reikšmės atitikmenis lietuvių kalboje, tai beveik visą naudininko konkordansą apimantis '(ne)pasidavimo' apatijai veiksmožodis ir visą ga-lininko konkordansą apimančios trys grupės: 'puolimo' į apatiją (*pulti, grimzti, patekti, įslysti, kristi į apatiją*), apatijos 'sukėlimo' (*sukelti, stumti, gramzdinti, atnešti, paskleisti, paskatinti, varyti, į apatiją*) ir jos 'pašalinimo' (*pašalinti, išblaškyti, kaip ranka nuimti*). Taigi abiejų kal-bų leksinių semantinių grupių kiekis ir pobūdis, arba leksinė tiriomojo daiktavardžio funkcija, su-tampa, tačiau skiriasi jas sudarančių veiksmožo-džių leksinė įvairovė bei apimtis. Štai anglų kal-boje dominuoja apatijos 'pašalinimo', o lietuvių kalboje – priešingos reikšmės 'puolimo' į apati-ją bei jos 'sukėlimo' veiksmožodžiai. Be to, an-glų kalboje dar galima skirti nedidelę d) apatijos 'rodymo' veiksmožodžių grupelę, kurios nėra lie-tuvių kalboje, ir didelę bei semantiškai įvairią e) netipiškų kontekstų grupę. Pastaroji, panašiai kaip ir apatijos subjektinės vartosenos atveju, su-sideda iš semantiškai įvairių plačios vartosenos veiksmožodžių:

d) *showed a great deal of ~; polls indicate ~; have displayed singular indifference and ~; he was signalling ~; reflects the ~; express their ~; advertised their ~; represent ~;*

e) *clarifying her ~; callousness married to ignorance and ~; could counter the current ~; explain her ~; was ~ to blame; to condemn ~; detects a certain English ~; felt such ~; stripped the ~ from the walls*

Tarp netipiškų objektinių junginių dažnos prie-linksninės konstrukcijos:

f) *suffered from inertia and ~; accused of ~; set the record for ~; remarked on the ~; treated with ~; to frustration turns into ~; I'm interested in ~; echoes his sentiments about the, it manifests itself through ~.*

Lietuvių kalboje netipiškų apatijos junglumo partnerių grupė yra kur kas mažesnė, jai priklauso tik šie veiksmazodžiai: *paaiškinti, vertinti, pažeisti, jausti, išgyventi, spręsti (apie/iš), atspindėti*.

Neveikiamosios rūšies forma vartojami objektiniai junginiai rodo *apatijos* daromą poveikį jos veikiamam objektui – asmeniui arba gyvam padarui, taigi iš esmės tai yra subjektinė *apatijos* vartoseną, tik išreikšta kita tų pačių veiksmazodžių, pvz.: *overwhelm, seize, hit*, gramatine forma:

g) *thwarted by the ~; overwhelmed by ~; program was plagued by ~; festival was hit by ~; stifled by ~; defeated by her ~; appalled by public ~; jeopardized by public ~; shocked by the ~; boosted by ~;*

Lietuvių kalboje neveikiamosios rūšies vartoseną atitinka apatijos junginius su rūšies dalyviais: *apimtas, prislėgtas, sukrėstas, kankinamas, slepiamas*, kurie atkartoja subjektyvių junginių veiksmazodžius, tik dalyvine forma.

Predikatyvinių ryšių susijusių žodžių junginių su *apathy* ir *apatija* tipai egzistuoja abiejose kalbose, skiriasi tik tiriamųjų žodžių kolokatu semantinės funkcijos ir leksinė raiška. Tačiau pažiūrėjus plačiau į vientisinio sakinio tipus galima rasti tik anglų kalbai būdingų a) egzistencinių bei b) sakinių su semantiškai tuščiu veiksmu (dummy subjects), kurie tipiškiausiai pasireiškia įvadinėmis *there is* bei *it is* konstrukcijomis atitinkamai (Kalėdaitė, 2000):

a) *Well, there's a lot of ~; there was so much ~ about the turbojet; there is ~ among members;*

b) *I suppose it's ~; With me, it's an ~ thing.*

Abiem šiais atvejais, kaip ir *apathy* vartojimo neveikiamosios rūšies konstrukcijose atveju, *apathy* vieta sakinyje ar žodžių junginyje yra nulemta informacinės teksto struktūros, temos ir remos, senos ir naujos informacijos pateikimo tvarkos anglų kalboje ypatumų.

Aukščiau išvardyti junginiai ir sakiniai formavo predikatyvinių sakinio centrą ir morfologiškai žiūrint buvo veiksmazodiniai. Žemiau pateikiame su sakinio predikatyvumu nesusijusius junginius. Jiems priklauso subordinaciniu ryšiu susiję atributiniai, aplinkybiniai žodžių junginiai ir koordinacijos ryšiu susieta laisvoji žodžių sąjunga arba vardijimas. Pagal besijungiančias kalbos dalis tai atributinių junginių sudarantys būdvardiniai ir daiktavardiniai atributiniai junginiai ir daiktavardiniai vardijimai.

2.2.4. Atributiniai junginiai, kaip parodė šio ir kitų abstrakčiųjų daiktavardžių analizė (žr. Marcinkevičienė, 1997, 1999, 2000) geriausiai atskleidžia unikaliąsias jų vartojimo ypatybes, yra labiausiai metaforizuoti, todėl daugiausiai pasako apie kognityvinius daiktavardžius įvardijamosios sąvokos bruožus. Šiuose junginiuose *apathy* gali eiti ir pagrindiniu ir priklausomuoju dėmeniu. Eidamas pagrindiniu atributinio junginio dėmeniu šis daiktavardis gali jungtis su būdvardžiais ir daiktavardžiais.

2.2.4.1. Būdvardiniai atributiniai junginiai su *apathy* yra gausūs, įvairūs, vartojami šiam daiktavardžiui einant įvairiomis kalbos dalimis, bet dažniausiai papildiniu. Pagal apimtį jie dažniausiai esti dvižodžiai, nors pasitaiko ir ilgesnių atributinių žodžių grandinių: *contemporary cultural apathy, general apathy: towards politics, fairly starkly expressed political apathy*. Tolesnėje klasifikacijoje pateikiami tik artimiausi, tiesiogiai su tiriamuoju daiktavardžiu susiję būdvardžiai. Semantiniu požiūriu atributiškai su *apathy* einančius būdvardžius galima suskirstyti į kelias grupes: a) būdvardžius, žyminčius apatijos rūšį, priklausomą nuo jos pobūdžio, pasireiškimo sferos, atsiradimo priežasties ar galimo poveikio:

a) *apparent, straightforward, evident; parental, spousal; sexual, physiological, spiritual, social, exist-*

tential, economic, emotional, environmental; drug-induced, hospital-produced; suicidal, overwhelming, sickening.

Atskirai minėtini įvairius kitus *apathy* požymius žymintys būdvardžiai: *usual, uncharacteristic, sheer, underlying, similar, polite, seeming, passionate, unconcerned, peculiar, competitive, new-found, strange*. Didelėje semantinėje būdvardžių įvairovėje išryškėja kelios aiškios leksinės semantinės grupės. Tai b) **viešą pobūdį** reiškiantys būdvardžiai ir c) *apathy* **mastą** nurodantys žodžiai. Kai kurie būdvardžiai yra d) **neigiamos konotacijos**:

b) *political, public, widespread, general, overall, local, institutionalized, global, popular, official, universal;*

c) *tremendous, prevailing, profound, great, growing, rampant, all-pervading, massive, collegiate, gross;*

d) *blissed-out, terrible, wretched, sullen, weary, disgusting, stubborn.*

2.2.4.2. Daiktavardiniai atributiniai junginiai

skyla į dvi dalis pagal *apathy* vietą junginyje. Esama a) nedidelės grupelės junginių, kuriuose tiriamasis daiktavardis eina priklausomuoju dėmeniu, kaip antai: *~ region, ~ party, ~ problem, ~ rife, ~ eater, '~'s Lost Kiss'*; ir kur kas didesnės grupės, kur *apathy* taip pat eina priklausomuoju dėmeniu, tačiau su pagrindiniu dėmeniu sudaro prielinksnius junginius, vadinamąsias *of*-frazes. Toje grupėje, panašiai kaip ir būdvardinių atributinių junginių grupėje, galima skirti b) daiktavardžius, reiškiančius tam tikrą apatijos **požymį ar pasireiškimą**, kuriuo apatijai suteikiamas apibendrinamasis pobūdis, jį priskiriama būsenos, jausmo, etc. kategorijoms arba nurodomas jos požymis, priežastis ir c) daiktavardžius, žyminčius apatijos **mastą ir apimtį**:

b) *a sense of powerlessness and ~, a sign of ~, one instance of ~, general impression of ~, the layers*

of propaganda and ~, fits of ~, a picture of ~ and despair, symptoms of ~, a state of total ~, demonstrations of ~, the tide of ~, epitome of ~, forms ~, a reflection of ~, a sort of grinding ~, feeling of ~, the implications of ~.

c) *a lot of ~, a great deal of ~, a deep pool of ~, a huge wave of ~, massive swing to ~, a striking level of ~, an unbelievable amount of ~, a considerable degree of ~, a strong streak of ~, intensity of the ~, the tide of ~, acres and acres of ~, increasing ~, a pitch of ~, long periods of ~, an upsurge of ~.*

Pagrindiniu artibutinio junginio dėmeniu einanti *apathy* reiškia d) daiktavardžius, įvardijančius apatijos turėtojus, apatijos reiškimosi sferas arba ir vieną ir kitą drauge. Visiems šiems daiktavardžiams būdingas grupinis, **viešas pobūdis**, nes apatija čia suvokiama ne kaip asmens, bet ištiesų asmenų grupių būseną, susijusi su visuomeniniu gyvenimu. Šie žodžių junginiai dažniausiai vartojami visuomeninio – politinio pobūdžio kontekstuose, čia jie pateikiami minimaliai išskaidyti:

d) *British voters' ~, shareholder ~, savers' ~, worker ~, student ~, citizen ~, workforce ~, bystander ~, infant ~, youth ~, staff ~, women's ~, fans' ~, viewer ~, police ~, customer ~, punter ~, teenager AIDS ~, boxing public's ~; Government's ~, Labour ~, Republicans' ~, City's ~, world's general ~, council ~.*

Kaip matyti iš pateiktų pavyzdžių, kai kurie *apathy* daiktavardiniai junginiai yra **metaforos**, pvz.: *the wave of ~, tidal wave of ~, a deep pool of ~, swamp of ~, acres and acres of ~, flounder in a morass of anxiety and ~*. Metaforizuotai reiškiamas ne tik apatijos mastas, bet ir kitos semantinės funkcijos: jos požymis ar pasireiškimas, plg. su a) *a trough of ~, at the root of the ~, incubators of ~, stone wall of resistance and ~, riot of ~; into the arms of ~, in the clutches of ~, out of the grip of fear and ~*. Viešą apatijos pobūdį žymi šios metaforos: *King ~ III, The Tyranny of*

the Majority ~, the United States of ~. Kai kurios metaforos yra okazinės ir išplėstinės: *rain-bow and into that colourless pot of ~, the silver lining in the cloud of ~, a downward path of moral ~*.

Didžiuma jų yra vertinamojo pobūdžio: *a sad stench of apathy, a victim of apathy, danger of apathy*. Esama ir į anksčiau pateiktas grupes nepakliuvusių daiktavardinių *apathy* junginių, reiškiančių **trukmę ar laiką**: *my usual January ~, age of ~, Sunday morning ~, years of ~, yesterday's ~, the current ~, end-of-season ~*.

Palyginti su lietuviškaisiais būdvardiniais, ir atributiškai vartojamais dalyviniais bei daiktavardiniais *apatijos* junglumo partneriais angliškieji yra kur kas gausesni ir įvairesni, nors leksinės semantinės grupės ir yra yra tos pačios. Lietuvių kalbos atributiniai žodžiai žymi *apatijos* rūši: *tautos, kaimo, vidaus; jaunatviška, kūrybinė, dvasinė, socialinė; viešą pobūdį: žmonių, visuomenės; socialinė, politinė, visuotinė, pilietinė; mastą: įsivyravusi, giliausia, smarkiai įsigalėjusi, dominuojanti, apėmusi, visiška; neigiamą pobūdį atsaini, šiurpi, protą stingdanti, nyki, tragiška, nemaloni, siaubinga, buka, slegianti*.

Lietuvių kalbos daiktavardiniai junginiai su kilmininko linksniu einančia *apatija* kaip ir anglų kalboje yra metaforiniai ir nemetaforiniai. Pastarieji taip pat žymi *apatijos* požymį, pasireiškimą ar hiperonimį žodį, pvz.: *būseną, nuotaiką, išgyvenimus: apatijos ir beprasmybės išgyvenimai, apatijos ir indiferentiškumo nuotauka, apatijos, abejingumo, nevilties būseną, pilietinės apatijos požymiai, politinės apatijos ir pasyvumo metai, apatijos ir pavargimo laikai, didžiausios politinės apatijos laikotarpis*. Negausūs metaforiniai *apatijos* junginiai reiškia dvi metaforas: a) 'apatijos – kaustančio ar dengiančio apvalkalo', pvz.: *apatijos ir nusivylimo marška, apatijos ledai, pilietinės apatijos luobas*; ir

b) 'apatijos – vandens' metaforą: *abejingumo ir apatijos jūra, apatijos nirvanos bangos, apatijos liūnas*.

Pažymėtina, kad lietuvių kalboje nediferencijuojamas ir leksiškai taip gausiai nereiškiamas viešas *apatijos* pobūdis ir jos mastas kaip kad daiktavardiniais anglų kalbos junginiais, negausi yra ir metaforinė *apatijos* raiška, o apie priklausomuoju dėmeniu neprielinksninėje konstrukcijoje (plg., *apathy eater* tipo anglų kalbos junginius) einančios *apatijos* junginius lietuvių kalboje iš viso kalbėti negalima, nes tokiu atveju lietuvių kalboje vartojamas aprašomasis žodžių junginys su *apatija*, būdvardis *apatiškas* arba visai kitos šaknies žodis. Taigi atributinių junginių atžvilgiu *apatijos* raiška lietuvių kalboje yra žymiai menkesnė.

2.2.5. Aplinkybiniai junginiai su *apathy* skykla į dvi dalis. Vieną jų sudaro a) įvairių veiksmažodžio *sink* formų ir prielinksnio *in* junginiai su *apathy*, reiškiantys skendimo metaforą:

a) *they sank gradually into ~; sunk in cynicism and ~; by denying its existence is to sink into ~, democracy itself sank in sleaze and ~; people sunk into ~ by hopeless poverty, sink deeper into ~ and despair*.

Kita aplinkybiškai vartojamos *apathy* dalis susideda iš b) įvairių veiksmažodžių, su kuriais vartojama *apathy* įgyja metaforinę tam tikros būsenos – terpės, erdvės ar vietos reikšmę, sustiprinamą vietos prielinksnių *amid, in*:

b) *forced to seek survival in ~; stagnated in ~; we should neither be lulled into ~ nor stimulated into over-confidence; Franco had retreated into ~; I was lolling about in ~; enthusiasm amid the apparent ~*.

Aplinkybinius anglų kalbos junginius galima palyginti su *apatijos* vietininko linksniu, kuris, nors ir negausus, tačiau visas sudarytas iš veiksmažodžio *skesti* junginių: *Lietuvos žmonės šiandien*

skęsta varge, apatijoje ir alkoholyje. Ši metafora visiškai atitinka aplinkybinę *apathy* vartoseną. Antrosios, bendresnio pobūdžio metaforos 'apatija – terpė, erdvė ar vieta' tekстыne rastas tik vienas kitas pavyzdys: *tada mūsų visuomenė nemerדתų visiškoje apatijoje, depresijoje*. Šią metaforą sustiprina ir galininko konkordansas, kuriame yra palyginti gausi 'puolimo į apatiją' veiksmazodžių grupė, metaforizuojanti apatiją kaip vietą: *stumti, gramzdinti, varyti į apatiją*.

2.2.6. Sujungiamieji žodžių junginiai arba vardijimai yra dar vienas nepredikatinis ryšiu susijęs junginių tipas, kuriuose drauge su kitais daiktavardžiais yra minima ir *apathy*. Vardijimai yra labai informatyvūs, leksemos reikšmę padedantys atskleisti kontekstai, nes juose pateikiamos leksemų grupės yra susijusios keleriopu semantiniu ryšiu: sinoniminiu, antoniminiu ar hiperoniminiu. Be to, vardijimai, nors ir nebūdami tikri žodžių junginiai, o tik vadinamosios žodžių sąjungos (Balkevičius, 1998, 43–44), kur kas geriau nei tikrieji, t.y. prijungiamuoju ryšiu susiję žodžių junginiai parodo tipiško vartojimo konteksto pobūdį. Jie galėtų būti laikomi natūraliąja paradigmatica, kitaip sakant paradigmintais ryšiais susijusiais žodžiais, atsiradusiais natūraliame šnekos sraute – tekste, taigi sintagminėje aplinkoje. O leksemos paradigmintais ryšiais, jos galėjimas priklausyti skirtingoms leksinėms semantinėms grupėms taip pat kaip ir sintagminiai atskleidžia tiriamosios leksemos reikšmės ir vartosenos ypatumus.

Apathy atveju net ir nedidelis šalia esančių kitų vardijamųjų daiktavardžių kiekis leidžia priskirti *apathy* a) atveju – ligos ar sunkios asmens dvasinės bei fizinės būklės simptomams: Šie vardijimai būdingi medicinei literatūrai. Dar *apathy* vartojama su kitais b) bendrą žmogaus ar žmonių grupės nuotaikas, būsenas ar būdo bruožus reiškiančiais daiktavardžiais. Trečiąją vardijimų

grupę sudaro c) visuomeniniai politiniai kontekstai, kuriuose *apathy* atsiduria greta kitų socialinių reiškinių kaip rasizmas, nacionalizmas, korupcija ar agresija. Žemiau pateikiami visų grupių vardijimų pavyzdžiai, atspindintys struktūrinę vardijimų įvairovę, t.y. jų apimtį pagal vardijamųjų elementų kiekį, koordinacinio ryšio tipą ir jungimo būdus:

- a) *anorexia, weakness and mental ~; ~ and irritability; frequent urination and ~; ~, lethargy, and stupor; ~;*
- b) *anger and ~; ~ and nostalgia; ~ within, enthusiasms without; between restlessness and ~; not ~, but cynicism;*
- c) *either ~ or civility; from ~ to nationalism; ~, decay and corruption; crime, ~, alienation or intolerance.*

Vardijimai su *apathy* ir apatija yra panašūs lyginamosiose kalbose, nes apima tuos pačius kontekstų tipus: medicininius kontekstus, pasižyminčius daugianariais, daugiau nei tris elementus apimančiais vardijimais, psichologinius ar bendruosius bei socialinius – politinius kontekstus, kuriuose dominuoja dvinariai ar trinariai vardijimai. Žiūrint paradigmintų santykių tipo ir vardijimų ilgio santykio abi kalbos taip pat atrodo panašios, nes dvinariai arba keturnariai vardijimai atspindi sinoniminius ar antoniminius ryšius, o trinariai ir ilgesni nei keturnariai vardijimai yra sinoniminiai ar hiperoniminiai, jungiami vieno bendro rūšinio požymio, įvardyto ar neįvardyto konkrečiu žodžiu, pvz.: *simptomai, požymiai, reiškiniai, būsenos*.

Lyginamosios kalbos skiriasi vardijimų ilgiu (lietuvių kalboje daugiau ilgesnių vardijimų, tekстыne rasta net septyniarių ar aštuoniarinių vardijimų, neaptiktų anglų kalboje) ir vardijimo partnerių semantika bendrojo ar psichologinio pobūdžio kontekstuose. Esama tokių vardijimo partnerių, kuriuos galima rasti tik vienoje iš kalbų. Anglų kalboje šalia *apathy* atsiduria *anger, cy-*

nicism, enthusiasm, greed, coolness, courtesy, tačiau šių žodžių ekvivalentų negalima rasti lietuvių kalboje. Ir atvirkščiai, lietuviškuose vardijimuose rastų daiktavardžių *rezignacija, oblo-movščina, alkoholis, sumaištis* ir kai kurių kitų daiktavardžių ekvivalentų nerasime anglų kalboje. Taigi vardijimai yra ir tautos kultūrą atspin-

dintis reiškiny, nes vienoje gretoje pateikia tik jai būdingus dalykus. Apskritai imant, lietuvių kalboje minėtuose kontekstuose dominuoja sinoniminis vardijimo elementų ryšys, taigi pateikiami *apatijai* giminingi reiškiniai, o anglų kalboje esama daugiau kitų paradigminio ryšio tipų.

3. IŠVADOS IR APIBENDRINIMAI

Apibendrinant *apathy* ir *apatijos* tyrimo ir lyginimo rezultatus galim teigti, kad anglų kalbos daiktavardis *apathy* yra kur kas bendresnio pobūdžio, įvardijantis universalesnius dalykus, tinkantis vartoti įvairesnėse situacijose nei lietuvių kalbos *apatija*. Tą rodo iš žodžių sąrašų išryškėjusios teminės kontekstų skirtybės ir detali iš abiejų daiktavardžių konkordansų gauta vartosenos analizė, atlikta abiem kalboms bendros semantinės žodžių junginių klasifikacijos pagrindu. Iš jos išryškėjo tiriamojo daiktavardžio vartosenos panašumai ir skirtumai. Iš panašumų minėtini a) abiem konkordansams būdingi bendrieji ir specialieji medicininiai, socialiniai politiniai ir psichologiniai kontekstai, b) panašių leksinių semantinių grupių kolokatai, apimantys subjektyvių junginių 'viešpatavimo', objektinių junginių 'puolimo' į apatiją, apatijos 'sukėlimo' ir jos 'pašalinimo' veiksmažodžius bei atributinių junginių panašios semantikos būdvardžius ir daiktavardžius, įvardijančius apatijos požymį ar pasireiškimą, mastą ar apimtį, viešą jos pobūdį bei vandens, uždaro erdvės bei kaustančio luobo metaforas.

Iš skirtumų pirmiausia minėtinas kur kas didesnis *apathy* vartojimo dažnumas, nulėmęs ir didesnę jo vartojimo kontekstų, konkrečių vartosenos tipų – žodžių junginių bei sakinių – įvairovę, taip pat ir gausesnę bei įvairesnę tų pačių

semantinių junginių tipų leksinę raišką. Kitaip sakant, lyginamosios kalbos šiuo atveju santykinai principu a) reiškinys (teminis konteksto ar gramatinis sakinio tipas, semantinis žodžių junginys ar konkreti leksinė jo raiška) yra tik vienoje iš lyginamųjų kalbų, b) yra abiejose kalbose, bet skiriasi jo apimtis bei leksinė raiška. Atskirai reikia nurodyti tik anglų kalbai būdingus sportinius ir muzikinius *apathy* vartojimo kontekstus, egzistencinius ir nominatyvinius sakinius, kur kas gausesnius ir leksiškai įvairesnius plačios semantikos veiksmažodžius, būdvardžius ir daiktavardžius – *apathy* junglumo partnerius bei įvairesnius paradigminių ryšių tipus sujungiamuosiuose junginiuose, t.y. vardijimuose. Lietuvių kalbos internacionalizmo vartosena išsiskiria tik ilgesniais vardijimais ir dažniau bei įvairiau įžodinamu *apatijos* 'atsiradimu', 'sukėlimu', 'įsigalėjimu', 'augimu', žmogaus 'puolimu' į apatiją nei apatijos 'naikinimu', kova su ja. Apskritai imant *apathy* vartosena yra ne tik gausesnė, bet ir semantiškai įvairesnė nei *apatijos*.

Atlikta vartosenos analizė leidžia manyti, kad tas pats tarptautinis žodis, nors ir būdamas vienareikšmis, skirtingose kalbose turi nevienodą juo reiškiamos sąvokos apimtį ir turinį. Paprasčiau sakant, galima manyti, kad angliškai kalbantys žmonės apatija įvardija reiškinius ir situacijas, kurių lietuviškai kalbantis žmogus šiuo žodžiu

nepavadintų. Ar iš tiesų yra taip, ir jei taip, tai kokių mastu, būtų galima sužinoti kitais metodais, pavyzdžiui psicholingvistiniu eksperimentu, atliekamu specialiu tyrimu. Tarptautinio žodžio vartosenos analizė leidžia tik formuluoti tokią hipotezę, išplaukiančią iš akivaizdžių tą pačią savoką įvardijančio žodžio vartosenos skirtubių anglų ir lietuvių kalbose, tačiau lieka neaišku, kiek vartosenos skirtybės galima sieti su sąvokos turiniu ir apimtimi.

Metodo atžvilgiu būtina nurodyti vartosenos tyrimo iš palyginamųjų tekstynų svarbą, prigimtinį arba žanrinį dvikalbių žodynų apgaulingumą ir aiškinamųjų žodynų ribotumą. Abiejų vertimo kryptių dvikalbiuose žodynuose *apatiją* siūloma versti *apathy*, o *apathy* – *apatija ar abejingumu*, tačiau peržvelgus net ir minimalius, tik žodžių junginio apimties kontekstus darosi aišku, kad dėl platesnės vartojimo apimties ir konkretaus konteksto ypatybių *apathy* į lietuvių kalbą būtų verčiama ne vienu ar keliais, o kur kas gausesniais ir įvairesniais daiktavardžiais ar kitų kalbos dalių žodžiais. Šią hipotezę turėtų pagrįsti paralelių tekstynų analizė. Palyginamieji tekstynai teikia galimybę perprasti rūpimo žodžio vartosenos ypatumus, kurių dėl vietos stokos nepateikia aiškinamieji žodynai. Tai labai svarbu mokantis

užsienio kalbos, norint teisingai, taip, kaip įprasta toje kalboje, pavartoti vieną ar kitą leksemą, ypač jos junginius su įprastiniais vartosenos partneriais, kitaip sakant – kolokacijas. Mat kolokacijos yra idiosinkrečios, jokių taisyklių nevaldomos, išmokstamos įsimenant (Heid, 2001, 793).

Vertėjams palyginamieji tekstynai pravartūs ieškant šio daiktavardžio junglumo partnerių atitikmenų svetimoje jiems kalboje. Taip, pavyzdžiui, gali būti surasti teisingi duotajam žodžių junginiui kolokatų atitikmenys, nes paimti pavieniui, išplėsti iš konteksto dvikalbiuose žodynuose jie verčiami visai kitaip. Veiksmazodis *išblaškyti*, paimtas atskirai verčiamas *scatter*, *dispel*, *dissipate*, žodžių junginys *išblaškyti apatiją*, jei spręsimė pagal apatijos 'pašalinimo' leksinę semantinę grupę anglų kalboje, galėtų būti verčiamas tik vienu iš nurodytųjų atitikmenų – *dispel*. Kur kas dažniau anglų kalboje šią leksinę funkciją žymi kiti veiksmazodžiai: *get rid of*, *shake off*, *shed*, *drag someone out of apathy*. Tačiau juos, o tikriau jų galimybę būti pavartotiems su *apathy*, galima aptikti tik tekстыne. Tokių pavyzdžių galima rasti be galo daug, todėl apibendrinant galima sakyti, kad tekstynai yra būtini leksemų vartosenai tirti, nes jie atskleidžia net ir po formos ir turinio panašumu slypinčias leksemų vartosenos skirtības.

Literatūra

- Balkevičius J., 1998. *Lietuvių kalbos predikacinių konstrukcijų sintaksė*. Vilnius.
- Heid U., 2001. Collocations in Sublanguage Texts: Extraction from Corpora. *Handbook of Terminology Management*. ed. by Sue Ellen Wright and Gerhard Budin, vol. 2. 788–808. Amsterdam, Philadelphia.
- Kalėdaitė V., 2000. *Existential Sentences. A Contrastive Study of English and Lithuanian*. Unpublished Ph.D. thesis. Bergen.
- Labutis V., 1998. *Lietuvių kalbos sintaksė*. Vilnius.
- Marcinkevičienė R., 1997. Klausimas dėl klausimo arba ką gali kompiuterinis tekstynas. *Darbai ir Dienos*, 5, 19–37.
- Marcinkevičienė R., 1999. Atminties labirintuose. Kognityvinės ir tekstynų lingvistikos sąveika. *Darbai ir Dienos*, 10(39), 109–124.
- Marcinkevičienė R., 2000a. Tekstynų lingvistika. Teorija ir praktika. *Darbai ir Dienos*, 24, 7–24.
- Marcinkevičienė R., 2000b. Patterns of words usage in corpus linguistics. *Kalbotyra*, 49(3), 71–80.
- Mel'cuk I., Arbatchewsky-Jumarie N., Elmitsky L., Iordanskaja L. and Lessard A., 1984. *Dictionnaire explicatif et combinatoire du français contemporain. Recherches Lexico-Sémantiques*. Vol. I. Montréal.
- Mel'cuk I., Clas A., and Poguerc A., 1995. *Introduction à la lexicologie explicative et combinatoire*. Louvain-la-Neuve.
- Multilingual Corpora in Teaching and Research*, 2000. ed. by S. P. Botley, A. M. McEnery and A. Wilson Amsterdam.

COMPARABLE CORPORA FOR THE RESEARCH ON COGNATE USAGE

Rūta Marcinkevičienė

Resu me

Globalisation and modern information technologies cause the spread of cognates in languages of the world. Displaying a similar form and content but exhibiting different patterns of usage, cognates seem to become a pitfall for foreign language users and translators. A possible solution to the problem is the analysis of cognate usage based on comparable corpora which offer a reliable source of data for this kind of analysis. The paper deals with one lexeme in English, *apathy*, and its equivalent in Lithuanian *apatija* and their concordances compiled from the Bank of English and the Corpus of Contemporary Lithuanian. The data are analysed and classified into types of word combinations such as subjective,

predicative, objective, attributive, and adverbial. Enumerative noun chains and afterwords are compared between the two languages as well. Similarities and differences in the *apathy-apatija* usage patterns are disclosed and some generalisations drawn. The article suggests that the English noun *apathy* is more common and universal in nature and it is used in a greater variety of different contexts and situations than is the case with its Lithuanian counterpart *apatija*. Therefore, it is useful for foreign language learners, users and translators to resort to corpora due to the fact that monolingual and bilingual dictionaries cannot be treated as reliable sources of the correct usage of collocations.

Įteikta
2001 m. spalio mėn.